

NORMBEGREPPET ÄR ETT TRUBBIGT ANALYSINSTRUMENT

Text: Lars Hertzberg

I två artiklar i *Ikaros* 3: 2011 tar sociologerna **Catrine Andersson** och **Jennie Westlund** upp frågor kring vad de kallar tvåsamhetsnormen eller parnormen. Westlund påpekar att parförhållandet inte bara är "en norm som sådan", utan att en grupp forskare påvisat att det också förväntas "att man ska ha ett sexuellt och monogamt parförhållande, att det ska vara långvarigt och att man ska bilda par med någon som liknar en själv när det gäller ålder, bakgrund och kultur" (min kursivering). En central tanke hos henne är att samtidigt som kravet på att parförhållanden ska vara tvåkönade håller på att luckras upp håller parnormen sin ställning som "den privilegierade formen för intimt liv".

Texterna väcker intressanta frågor om hur normbegreppet används. Mitt inlägg är inte ett ställningstagande till tvåsamheten, än mindre ett försvar för heteronormativiteten. Men ordet "norm" används i artiklarna på ett abstrakt och generaliserande sätt som enligt min bedömning gör det svårt att få syn på de konkreta företeelser det handlar om.

Andersson skriver att man inom sociologin "försökt formulera normer som de regler som styr genom att uppmuntra eller förbjuda beteenden". Ett problem är att begreppet verkar användas endimensionellt, som om det helt enkelt rörde sig uppmuntranen och förbud i en ja-nej-rymd, snarare än om varierande motiv och innebörder. Vissa handlingsmönster är stigmatiserade, andra är helt enkelt "uncool" eller fungerar som markörer för en viss subkultur. Homofobi är ett attitydkomplex med helt annan styrka och genomslagskraft än vänners och släktingars förväntningar om att man ska bilda familj. De olika "krav" Westlund räknar upp i citatet ovan har också sinsemellan olika karaktär.

Normerna beskrivs i texterna på ett opersonligt sätt, som om de utgick från ett kollektivt "man". I praktiken kan vi ändå föreställa oss att inställningen till exempelvis barnlöshet varierar mellan olika åldersgrupper och beroende på den andras relation till den barnlösa. För övrigt borde vi notera förekomsten av vad man kunde kalla "meta-normer": en attityd som homofobi har snabbt förlorat i status under det senaste kvartssekket.

Det förekommer trots allt inga hatbrott mot singlar eller barnlösa. Det som kallas "normtryck" varierar oerhört: från det att någon i ett samtal höjer på ögonbrynen över att man inte skaffat barn, till att man som singel inte blir bjuden på

vissa tillställningar, till öppen diskriminering eller aggression. Här finns också en dubbeltydighet i själva begreppet förväntan: när övergår det faktum att man räknar med att personer i ens omgivning kommer att handla eller förhålla sig på vissa sätt till ett *normerande förhållningssätt*? Normtryck handlar i själva verket om en tvåvägsrelation: något fungerar som ett tryck bara om motparten uppfattar det så. Ett normtryck kan i vissa fall (men ingalunda i alla fall) försvinna genom att de som utsätts för trycket börjar strunta i det.

Det kan knappast förnekas att det idag i en stor del av västvärlden allmänt taget är betydligt lättare att välja sin egen livsstil när det gäller sexualitet och könsroller än det ännu var, låt oss säga, under tiden närmast efter kriget. Om man säger att parnormen fortfarande är förhärskande slätar man över de betydande förändringar som har skett.

Man får intrycket att påståenden om normer bara uttrycker ett neutralt konstaterande om givna sociala fakta. Men det är uppenbart att tal om normer i sig har en normativ laddning: det blir aktuellt och begripligt som ett sätt att ifrågasätta en form för samhällsliv ifrågasätts. Genom att utnämna något till en norm lyfter vi fram det till föremål för debatt: vi vill skapa ett avstånd från vilket företeelsen kan betraktas. En jämförelse: vi talar aldrig, säg, om en "progressionsnorm". Med detta ord kunde man förslagsvis beteckna den rådande "förväntan" om att människor vid gående rör sig framåt, alltså i blickens riktning, snarare än baklänges eller i sidled. Det är så man "ska" framskrida, så rör sig "den goda medborgaren" längs våra gator. Med detta vill jag alltså *inte* hävda att det är lika självklart och naturligt att leva i par som att gå framlänges. En sådan jämförelse vore en vulgär förenkling. Jag vill bara fästa uppmärksamhet vid att man redan genom att kalla något en norm har anlagt ett visst perspektiv på handlingsmönstret i fråga.

Begreppet norm, sådant Andersson och Westlund använder det, må ha en legitim ideologisk roll. Men som samhällsvetenskapligt analysinstrument är det alltför trubbigt.

Lars Hertzberg är professor emeritus i filosofi vid Åbo Akademi